

Венгринович А. А., Венгринович Н. Р.,

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА КІЛЬКІСТЬ СИНОНІМІВ НІМЕЦЬКОГО ІМЕННИКА (на матеріалі "Synonymwörterbuch. Herausgegeben von H. Görner und G. Kempcke")

У статті проведено комплексний аналіз семантичного та стилістичного статусу іменника німецької мови. За допомогою спеціальних статистичних методів доведено зв'язок кількості синонімів та семантико-стилістичних характеристик німецького іменника.

Ключові слова: семантичний статус, стилістичний клас, кількість синонімів.

В статті совершено комплексний аналіз семантического и стилистического статуса немецкого существительного. С помощью специальных статистических методов доказана связь количества синонимов и семантико-стилистических характеристик существительного в немецком языке.

Ключевые слова: семантический статус, стилистический класс, количество синонимов.

In the article it has been conducted a comprehensive analysis of the semantic and stylistic status of the German noun. By means of special statistic methods it has been proved the relation of the noun quantity and semantic-stylistic characteristics of the German noun.

Key words: semantic status, stylistic class, synonym quantity.

Незважаючи на доволі давно інвентарно-зчислювальну традицію у лексикології усвідомлення усього обсягу евристичного потенціалу дистрибутивно-статистичного підходу до дослідження об'єктів цієї дисципліни лише розпочинається. Ширша пізнаваність корениться як у збагаченій все новими виокремленими для вивчення об'єктно-онтологічними рисами самого матеріалу, так і досконалішим інструментарієм, який більше відповідає намаганням проникнути до нових рівнів деталізації матеріалу та нових ширших ніж досі обсягів його вияву (див. [3; 4]). Конструктивний внесок до глибшого розуміння ономазіологічних категорій здатні внести спроби сучасного системно-квантитативного вивчення цієї іманентної риси лексику.

У попередніх дослідженнях спеціальному аналізу піддавалися семантичні та стилістичні характеристики німецького іменника. Встановлено, що кількість синонімів залежить, перш за все, від семантичних характеристик головного значення, але разом з тим виявлено зв'язок і з його стилістичним маркуванням [1; 2]. У зв'язку з цим метою дослідження є комплексний аналіз семантичного та стилістичного статусу іменників німецької мови. Основне завдання – виявити статистично релевантні зв'язки між семантикою, стилістичним маркуванням та кількістю синонімів іменника.

Зі словника синонімів (Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache / Herausgegeben von H. Görner und G. Kempcke) [6] виписано всі іменники з поданими до них синонімами, загальною кількістю – 17292 слів. До кожного слова пораховано кількість синонімів, які воно виявило у синонімічному словнику (від 1 до 7 і більше синонімів). Наприклад: Afrikaner, der (*африканець*): der Farbige (*oft verächtl*) ♦ *umg*: Neger der Schwarze (*K verächtl*); Mohr (*veraltet*) ♦ *salopp*: Nigger (*K verächtlich*) (синонімічна зона "5 синонімів").

Усім іменникам присвоєно певну ознаку: а) семантичний статус (23 семантичні класи) – "абстрактні поняття", "предмети та пристрої", "мова, текст", "часові поняття", "люди та міфологічні істоти" та інші; б) стилістичний статус (7 стилістичних класів) – "немарковано", "високий стиль", "розмовна мова", "діалект", "історично-часова віднесеність" та інші. Іменник у наведеному вище прикладі віднесено до семантичного класу "люди та міфологічні істоти", а стилістично – до класу "немарковано".

Усі іменники класифіковано за вище наведеними ознаками, складено таблиці та проведено статистичну обробку даних. Ці таблиці дають змогу робити висновки тільки щодо розповсюдження того чи того стилістичного маркера певного семантичного класу в різних синонімічних зонах. Так, маркер [емоційно-експресивна віднесеність] найчастіше зустрічається в семантичних класах [люди та міфологічні істоти] – 79, [дії, процеси, рухи] – 47, [назви тварин] – 44, [предмети та пристрої] – 16. Але оскільки самі частоти семантичних класів неоднакові, наведені дані про частоту вживання маркера [емоційно-експресивна віднесеність] у цих класах не обов'язково свідчать про певний зв'язок між тим чи тим семантичним класом і названим маркером. Виявити такого роду зв'язки можна лише за допомогою критерію χ^2 . Тому відомості таблиць були опрацьовані таким чином, щоб отримати величини χ^2 (аналізу піддавалися частоти, що перевищують число 5). Оскільки ж число спостережень (тобто сумарна кількість частот) у кожному семантичному класі, що був проаналізований, не однако, ми не можемо робити висновків щодо ступеня відхилення емпіричних частот від теоретично очікуваних за величиною χ^2 . Найважливішим показником в цьому випадку є коефіцієнт Ф [5, с. 87-93]. Ступінь зв'язку між ознаками зростає з наближенням до + 1, тому ми розбили отримані нами дані на підгрупи в сторону спадання величини Ф.

Значущі величини коефіцієнта Ф виявлені для таких пар семантичних та стилістичних класів:

Величини Ф від 0,65 до 0,5:

[емоційно-експресивна віднесеність] + [органи та частини тіла у людей і тварин]-2 синоніми; Ф=0,65;

[емоційно-експресивна віднесеність] + [страви, напої]-3 синоніми; Ф=0,5.

Наприклад: *Arsch* (сідниці), *Kaldaunen* (нутрощі), *Gefresse* (їжа), *Fusel* (неякісна горілка).

Отож, найбільш значущу величину Φ має стилістичний клас [емоційно-експресивна віднесеність], пов'язаний з невеликою кількістю синонімів.

Величина коефіцієнта спряженості від 0,49 до 0,3:

[діалект] + [природньо-фізичні явища, хвороби]-2 синоніми; $\Phi=0,49$;
 [немарковано] + [назви рослин]-2 синоніми; $\Phi=0,4$;
 [історично-часова віднесеність] + [назви рослин]-2 синоніми; $\Phi=0,4$;
 [діалект] + [назви тварин]-3 синоніми; $\Phi=0,39$;
 [діалект] + [документи, терміни]-2 синоніми; $\Phi=0,36$;
 [розмовна мова] + [назви рослин]-1 синонім; $\Phi=0,36$;
 [діалект] + [страви, напої]-6 синонімів; $\Phi=0,35$;
 [функціонально-групова віднесеність] + [положення, стан, становище]-2 синоніми; $\Phi=0,32$;
 [діалект] + [назви рослин]-1 синонім; $\Phi=0,31$;
 [функціонально-групова віднесеність] + [форма, структура]-1 синонім; $\Phi=0,3$;
 [емоційно-експресивна віднесеність] + [якість предмету]-1 синонім; $\Phi=0,3$;
 [емоційно-експресивна віднесеність] + [риса характеру, властивості та звички людини]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,3$.

Наприклад: *Wutzelchen* (поросся), *Gelumpe* (мотлох, барахло), *Raffgier* (жадібність), *Tannenbaum* (ялина).

Найбільш маркованими стилістичними класами даної підгрупи виявились: [діалект], [функціонально-групова віднесеність].

Коефіцієнт спряженості Φ – від 0,29 до 0,2:

[історично-часова віднесеність] + [назви організацій, установ та угруповань]-2 синоніми; $\Phi=0,298$;
 [немарковано] + [назви рослин]-4 синоніми; $\Phi=0,26$;
 [емоційно-експресивна віднесеність] + [назви тварин]-1 синонім; $\Phi=0,26$;
 [високий стиль] + [мова, текст]-2 синоніми; $\Phi=0,25$;
 [функціонально-групова віднесеність] + [предмети та пристрої]-3 синоніми; $\Phi=0,25$;
 [немарковано] + [назви тварин]-2 синоніми; $\Phi=0,25$;
 [немарковано] + [якість предмету]-2 синоніми; $\Phi=0,25$;
 [немарковано] + [форма, структура]-2 синоніми; $\Phi=0,24$;
 [високий стиль] + [форма, структура]-1 синонім; $\Phi=0,24$;
 [історично-часова віднесеність] + [форма, структура]-1 синонім; $\Phi=0,24$;
 [немарковано] + [форма, структура]-3 синоніми; $\Phi=0,23$;
 [високий стиль] + [почуття]-1 синонім; $\Phi=0,23$;
 [діалект] + [приміщення, просторові поняття]-2 синоніми; $\Phi=0,22$;
 [функціонально-групова віднесеність] + [назви рослин]-1 синонім; $\Phi=0,22$;
 [емоційно-експресивна віднесеність] + [почуття]-2 синоніми; $\Phi=0,21$;
 [емоційно-експресивна віднесеність] + [предмети та пристрої]-4 синоніми; $\Phi=0,2$;
 [історично-часова віднесеність] + [дії, процеси, рухи]-4 синоніми; $\Phi=0,2$;
 [діалект] + [положення, стан, становище]-3 синоніми; $\Phi=0,2$;
 Наприклад: *Haubitze* (гаубиця), *Rechteck* (прямокутник), *Narrenhaus* (божевільня), *Vammel* (страх).

Таким чином, найбільшу маркованість виявили стилістичні класи [емоційно-експресивна віднесеність] та [історично-часова віднесеність], пов'язані з невеликою кількістю синонімів.

Величина коефіцієнта спряженості – від 0,19 до 0,1:

[високий стиль] + [документи, терміни]-5 синонімів; $\Phi=0,19$;
 [розмовна мова] + [риса характеру, властивості та звички людини]-1 синонім; $\Phi=0,19$;
 [немарковано] + [одяг]-5 синонімів; $\Phi=0,18$;
 [історично-часова віднесеність] + [риса характеру, властивості та звички людини]-1 синонім; $\Phi=0,18$;
 [емоційно-експресивна віднесеність] + [форма, структура]-1 синонім; $\Phi=0,178$;
 [функціонально-групова віднесеність] + [документи, терміни]-1 синонім; $\Phi=0,17$;
 [розмовна мова] + [одяг]-1 синонім; $\Phi=0,17$;
 [розмовна мова] + [назви тварин]-1 синонім; $\Phi=0,17$;
 [немарковано] + [часові поняття]-1 синонім; $\Phi=0,16$;
 [розмовна мова] + [органи та частини тіла у людей і тварин]-1 синонім; $\Phi=0,16$;
 [розмовна мова] + [положення, стан, становище]-1 синонім; $\Phi=0,16$;
 [немарковано] + [документи, терміни]-4 синоніми; $\Phi=0,16$;
 [розмовна мова] + [люди та міфологічні істоти]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,16$;
 [розмовна мова] + [предмети, пристрої]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,156$;
 [високий стиль] + [предмети, пристрої]-5 синонімів; $\Phi=0,15$;
 [високий стиль] + [дії, процеси, рухи]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,15$;
 [емоційно-експресивна віднесеність] + [риса характеру, властивості та звички людини]-2 синоніми; $\Phi=0,15$;
 [діалект] + [риса характеру, властивості та звички людини]-1 синонім; $\Phi=0,15$;
 [діалект] + [абстрактні поняття]-3 синоніми; $\Phi=0,14$;
 [функціонально-групова віднесеність] + [дії, процеси, рухи]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,14$;
 [високий стиль] + [риса характеру, властивості та звички людини]-2 синоніми; $\Phi=0,14$;
 [функціонально-групова віднесеність] + [абстрактні поняття]-5 синонімів; $\Phi=0,13$;

[емоційно-експресивна віднесеність] + [люди та міфологічні істоти]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,13$;
 [немарковано] + [риси характеру, властивості та звички людини]-5 синонімів; $\Phi=0,13$;
 [немарковано] + [риси характеру, властивості та звички людини]-6 синонімів; $\Phi=0,13$;
 [емоційно-експресивна віднесеність] + [дії, процеси, рухи]-3 синоніми; $\Phi=0,12$;
 [немарковано] + [положення, стан, становище]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,12$;
 [високий стиль] + [документи, терміни]-3 синоніми; $\Phi=0,12$;
 [історично-часова віднесеність] + [документи, терміни]-1 синонім; $\Phi=0,12$;
 [немарковано] + [страви, напої]-6 синонімів; $\Phi=0,12$;
 [емоційно-експресивна віднесеність] + [дії, процеси, рухи]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,11$;
 [діалект] + [матеріали та речовини]-1 синонім; $\Phi=0,11$;
 [немарковано] + [документи, терміни]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,11$;
 [високий стиль] + [люди та міфологічні істоти]-3 синоніми; $\Phi=0,11$;
 [історично-часова віднесеність] + [люди та міфологічні істоти]-7 і більше синонімів; $\Phi=0,11$;
 [функціонально-групова віднесеність] + [мова, текст]-1 синонім; $\Phi=0,1$;
 [високий стиль] + [предмети та пристрої]-2 синоніми; $\Phi=0,1$;
 [діалект] + [предмети, пристрої]-3 синоніми; $\Phi=0,1$;
 [історично-часова віднесеність] + [дії, процеси, рухи]-2 синоніми; $\Phi=0,1$.

Наприклад: *Erbarmen* (співчуття), *Lemma* (лемма), *Vuxе* (штани), *Entwöhnung* (відвикання).

Тобто, стилістична маркованість німецького іменника у даній підгрупі найсильніше проявилась у класах: [розмовна мова], [високий стиль] та [діалект].

Підводячи підсумки проведеного статистичного експерименту слід зазначити, що найбільш значущу величину мають стилістичні класи: [емоційно-експресивна віднесеність], [розмовна мова], [високий стиль] та [діалект].

Найбільш маркованими виявились такі семантичні класи:

[природньо-фізичні явища, хвороби] – (середній коефіцієнт Φ) $\Phi=0,49$;
 [органи та частини тіла у людей і тварин] – $\Phi=0,405$;
 [назви рослин] – $\Phi=0,322$;
 [якість предмету] – $\Phi=0,3$;
 [назви організацій, установ та угруповань] – $\Phi=0,298$;
 [назви тварин] – $\Phi=0,273$;
 [страви, напої] – $\Phi=0,27$;
 [одиниці вимірювання] – $\Phi=0,25$;
 [форма, структура] – $\Phi=0,239$;
 [положення, стан, становище] – $\Phi=0,226$;
 [почуття] – $\Phi=0,22$.

Суттєві розбіжності в розподілі емпіричних і теоретичних частот стилістичних і семантичних класів виявлено практично в усіх частотних підкласах кількості синонімів. Характерні показники такої розбіжності найчастіше зустрічаються для маркера [немарковано] всіх семантичних класів у різних частотних підкласах кількості синонімів. Лише для семантичного класу [одиниці вимірювання] синонімічного словника Гернер-Кемпке не виявлено жодних статистично значущих зв'язків між семантичним і стилістичним статусом іменника. Класи [назви організацій та установ], [часові поняття], [матеріали та речовини] і [природньо-фізичні явища, хвороби] показали значущі зв'язки лише з одним з семи стилістичних класів. Тобто, з 22 проаналізованих семантичних класів практично усі виявили стилістичну маркованість у деяких синонімічних зонах.

Література:

1. Венгринович А. А. Залежність між семантикою іменника і кількістю синонімів у німецькій мові / А. А. Венгринович // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2003. – Вип. 168. – С. 23-31.
2. Венгринович А. А. Залежність між стилістичним статусом іменника і кількістю синонімів у німецькій мові / А. А. Венгринович // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 188-189. – С. 188-196.
3. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2006. – 512 с.
4. Левицкий В. В. Опыт использования квантитативных методов на кафедре германского, общего и сравнительного языкознания Черновицкого университета / В. В. Левицкий // Проблемы квантитативной лингвистики: 36. наук. пр. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 111-133.
5. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. – Черновцы : "Рута", 2004. – 190 с.
6. Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache / Herausgegeben von H. Görner und G. Kempcke. – Leipzig : Bibliografisches Institut, 1974. – 643 s.